

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿՐԹԱԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԶՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 154

4 ՅՈՒՆԻՍ 1914

ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏԵՂԵԿԱԳՐԱԿԱՆ

ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՊԱՏԻԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԵՆ ԵՐ
ԵՃՆԱԿ
ՏՈՒՐՈՒ

ՏՕՒԱՑՈՅՑ

Յուլիս	5	†	Կիր.	գձ.	Ե. Զկնի Հոգեգայտեան:
	6		Բշ.	գկ.	Ս. Տրդատայ քաղաւորին եւ Աշխեն Տիկ- նոջ եւ Խոսրովի թղթայ:
	7		Դշ.	դձ.	Սրբոց Հայրապետացն որդւոց եւ քո- ռանց Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, Արիսակիսի, Վրթանիսի, Յուսկան, Գրիգորիսի եւ Դանիէլի:
	8		Դշ.	դկ.	Պահոց:
	9		Եշ.	ւձ.	Ս. Եղիսի մարգարէին:
	10		Ուր.	ւկ.	Պահոց:
	11		Շք.	քձ.	Սրբոյն Եսայեայ մարգարէին:

Լուսնքներու պաշտպանութեան պատրուակաւ միացան, այսինքն՝ որոշուեցան զատուեցան բունէն, ճշմարտապէս կաթողիկէ հասարակութեանս ստուար մեծամասնութեանէն, Հոգեւոր պետէն, Սիւնիոդոսէն, ամբողջ եպիսկոպոսներէն և բովանդակ կղերական դասէն. պարագայից յարմարութեամբ Բաքիիզը պաշտօնանկ ընել տուին՝ ոչինչ և անիրաւ պատճառներու երեւոյթին տակ, ձախաւեր նախընթաց մը ստեղծելով, միւս քրիստոնեայ հասարակութեանց մէջ իսկ ան-նախընթաց ու զարշահօք յիշատակելի. ապա յընչաց քերելով ամբողջ եկեղեցականութիւնը, նոյն պարագաներու յաջողութեամբ՝ առժամանակեայ մարմին մը ստեղծեցին (Հէյէթը մուվազգագթա), զոր այս անուամբ հաստատեց կառավարութիւնը, որոշ, հաս-մանաւորակ իշխանութեամբ մը, զոր պիտի գործածէին միայն քանի մը աշխարհային

գործոց մէջ . — նոյնպէս աննախընթաց , Ուրեմն այս աշխարհականաց ձեռքով քայքայուած հիմնայատակ տապալած էր Հասարակութեանս կազմակերպական գոյութիւնը , և առաթուր կոխուած՝ բովանդակ հոգեւորական իշխանութիւնը :

Ինչ էին փիլիսոփայական պատճառներն ու շարժառիթները՝ այսքան մեծ վրդովում մը յառաջ բերելու վարչական մեքենային մէջ , զայն ջարդ ու փշուր ընելու , անդարմանելի աղէտ մը ստեղծելու հասարակութեանս ծոցին մէջ :

Իրենք ըսին գործած ըլլալ այս ամէնը՝ յանուն կանոնադրութեան , ազգասիրութեան , կրօնքի , պատուոյ և անշահախնդրութեան :

Պէտք էր ուրեմն գործէին գոնէ՝ իբր ճիշդ ու ուղիւ Ստոյիկեաններ , մէյ մէկ Կատոններ դարձած , — եթէ օրէն է գաճաճները նմանցնել հսկաներու , — աչքի առջև ունենալով ահագին պատասխանատուութիւնը զոր ապօրինաւորապէս և ժպրհութեամբ ըստանձնած էին , և ինքզինքնին անբասիր ընելու համար օրինասէր ազգերու , Պատմութեան և խղճի առջև , և գէթ առ երեսու լաւագոյն հանդիսանալու համար անոնցմէ զորս տարադէպ լեզուազարութեամբ կը պախարակէին :

Բայց երբ տեսնուած է այն հրաշքը որ աւագէ հիմը պալատ մը վերցնէ , որ թոյնը կեանք արտաբերէ , որ յանցանքը առաքինութիւն արդիւնաւորէ , որ խաւարէն լոյս ծնանի . ե՞րբ :

Ահաբեկիչ անհրաժեշտութեամբ արգասաւորեցաւ այս չար սերմը . և՝

Անեանախնդիրները՝ ամսականներով պարարեցան , լարձընտիր եղան և եղջիւր ածեցին յափշտակուած աթոռներուն վրայ :

Պատմախնդիրները՝ աննման խայտառակութեամբ ծանակեցին Հասարակութիւնը օտարաց առջև , Հոգեւորականութիւնը յայպն կատականաց դարձուցին , թերթերու և խօսակցութեանց և առանձնական գրութեանց մէջ իսկ , սրբազան անձանց վրայ յարձակելով ու կեղեքելով , թուք ու ցեխ ժայթքե-

լով անխղճօրէն . Պատմութիւնը , որչափ գիտեմ , չի յիշեր այսչափ խայտառակուած հասարակութիւն մը :

Կրօնասէրները և « Մեմֆ ճեմարիս կաթոլիկէնէ՛ր եմֆ » պուպոյղները , ըրին կամ ընել տուին կամ առթեցին ամէն սրբապղծութիւն՝ սրբութեան առջև , աղմուկներով և կաշառուած անձերու գոռում գոչումով , խորաններու և քահանայից վրայ յարձակելով , կոնդակներ պատռելով ու այրելով , ամենասուրբ բաներու ծաղրանքով , պատկերներու խորտակումով , Հոռմայ Ս . Գահունդէմ բամբասանք յերիւրելով , Սրբազան Հօր տուած բանադրանքը ծաղրելով , Ս . խորհուրդներէ հեռու մնալը սովորոյթ ընելով . և ըլլալով անձնատուր ոմանք անտարբերութեան , այլք անխտրականութեան , ոմանք բանապաշտութեան , և է՝ զի բացայայտ խոստովանեալ անկրօնութեան և դեռ . . .

Ազգասէրները ուրիշ բանի չյանգեցան , եթէ ոչ հասարակութիւնը պառակտելու անշքացնելու , անոր հիմնական իրաւունքները ի կորուստ մատնելու , դարաւոր առանձնաշնորհումները չքացնելու , հասարակութեանց դասակարգին մէջ ո՛չ միայն ամենէն նուաստ , այլ քար ու քանդ սնկեր պարան և՝ ըստ Որատեան առակին , խառնածին հրէշաւոր վիճակի մը վերածելու զայն . աղքատները , կարօտները , պանդուխտները անել վիճակի , դպրոցները նիւթական մանաւանդ բարոյական անդարմանելի կորուստներու , այսպիսի դժուարին ժամանակներու մէջ ամենէն էական օրինաց վերաբերմամբ հասարակութեանս բռնելիք դիրքն որով և իր այժմու և ապագայի ամենակենսական խնդիրներն ու շահերը , մեծամեծ տոյժերու և վտանգներու մատնեցին . զաւառներու ամէն գործառնութիւնը կամ չեզոքացուցին կամ անարժաններու աջակցութեամբ վերիվայր յուզեցին վրդովեցին . ամենուրեք սպստամբական ոգւոյն տիրապետումն ու յաղթանակը դիւրացուցին . . .

ահա ազգասէրները ? ! . . . Ձիֆ ինչ ծածուկ որ ոչ յայտնեցի . ազգասէրներ , որոնք կամ գիտակցաբար կամ հոսանքէն տարուելով և

կամ նոյն իսկ-չափ քիչ բացառութեամբ, — անգիտակցաբար խաբուելով, կը ծառայեն թագուն ձեռքերու, գաղտնածածուկ մղու-ներու, կուսակցական հնքիկներու, որոնց կէտնպատակին է՝ կործանուան կաթողիկէ-թեան, և յԱրեւելիս ի մասնաւորի Հայ-Կաթողիկէութեան: Ծշմարիտ հայ-կաթողիկեայք, որ վարկեան մը իսկ ի նկատի առին աս ազգասէրներուն ազգակործանութիւնը, նողկացին գարշեցան ի սպառ, Աստուծոյ ամենառատ գթութենէն հայցելով թախան-ծելով այս համայնալինջ աղէտին օր առաջ մեր վրայէն վերցուելը...

Բայց, հոսկ ուրեմն, գո՛նէ յանուն Կանոնագրութեան ի՞նչ ըրին, ի՞նչ ուղղութիւն գործեցին, անոնք որ Կանոնագիրը իբր անհրաժեշտ և պաշտելի կը քարոզէին և տարապարտուց կը զրպարտէին եկեղեցականե-րը թէ Կանոնագիրը չեն ուզեր:

Եւ ահա Կանոնադէրները՝ յանուն Կանոնագրութեան, պարտադրեցին իրենց կամքն ու քմահաճոյքը. և կանոնը հոմանիշ մը դարձաւ մայօրինութեան: Բանաստեղծին վը-ճիւրը անգամ մը ևս ստուգուեցաւ՝ Փոխա-նակ պատճառի՝ Կալիս ևս հանոյ՛: Երեւոյթները կը խաբին և ոսկեղօծ արտաքինը կը մոլորեցնէ. — Եթէ Կանոնն է պաշտելի, սնոյելի, եթէ Հասարակութեանս նսեհը և գոյութիւնը կանոնով է պահպանելի, ո՞ր կա-նոնի համաձայն ուրեմն մի քանի հոգի միայն կարողացան հայ կաթողիկէ բաքիզ մը հրաժարեցնել տալ, առանց եկեղեցականի. — կրցան, որովհետեւ պարագաները օգնեցին, բայց ո՛չ Կանոնը. ուրեմն ոտնակոխեցին Կանոնը. — Ո՞ր կանոնի համաձայն հոգեւոր պետը խայտառակօրէն վտարեցին պե-րաքներով իրեն յատկացուած և սեպական բնակարանէն, և իրենք յափշտակեցին զայն. ո՞ր կանոնի համաձայն ըռնի յարձակմամբ գրաւեցին Ուսումնարանը, աղմուկներով խա-փանել տուին Ս. Պատարագները, սրբազան արարողութիւնները. այս յանդգնութեանց ալ՝ պարագաները ժպտեցան և ո՛չ Կանոնը. — Ո՞ր Կանոնի համաձայն առանց Նախա-գահի Աւագանւոյ Ժողովներ գումարեցին. ո՞ր

Կանոնի համաձայն առանց եկեղեցական ան-դամոց գումարումները օրինաւոր եղան. ո՞ր Կանոնի համաձայն որոշեալ պայմանաժամը աւարտած Ժողովները կրցան երկարաձգել. որպիսի՞ անբացատրելի և անիմանալի իշխա-նութեամբ գործեցին՝ յերկինս ազադակող այդ սպօրինութիւնները... Խոտեցին ուրեմն, անարգեցին և առջինից գրեցին Կանոնը. — Ո՞ր Կանոնի համաձայն սոսկ աշխարհական մարդիկ, ի հեճուկս հոգեւոր իշխանութեան, և Սրբազան Քահանայապետէն բանադրուած ըլլալով հանդերձ, կրցան ամբողջ Հայ Կաթողիկէ Հասարակութեանս վարչութիւնը ստանձնել. ո՞ր օրէնքով գործեցին այս զար-հուրելի և պատժութեան մէջ անհախճաթաց սպօրինութիւնը, Պարագանները անշուշտ իրենց քմաց յարմար գտան. այո՛. բայց օրէնքը, բայց Կանոնագրութիւնը... Հոս ալ անձի խնդիր չկայ. փո՛ւք Աստուծոյ. հոս մեր խեղճ Հասարակութեան բախտը և Պատմութեան գայլոյթն ու անէծքը միայն կայ. Քանի որ Կանոնագրութիւնը պաշտելի է, այս անդար-մանելի աւերներուն վրայօք մենք իրենց սպախտ ըրած Կանոնին անուշով, իրենց ոտ-նակոխած Օրէնքին լեզուովը կը խօսինք ու կը հարցնենք այս ամէնը. — Ո՞ր Օրէնքի համաձայն սոսկ աշխարհական մարդիկ ձեռ-նամուխ եղան ամուսնական դատերու, ա-մուսնաց հարցուփորձերու, վճիռներու. ո՞ր օրէնքով՝ տարիներ առաջ Կրօնական Ժողո-վէն օրինաւորապէս տրուած և Կառավարու-թենէն գործադրուած վճիռը՝ — իրենց մէկ գործակիցը հաճելու համար, — կրցան բե-կանելու ձեռնարկներ ընել և հակառակ վը-ճիռներ արձակել... ո՞ր օրէնքով սոսկ աշ-խարհական մարդիկ չըջարեւրականներ գրեցին և ցրուեցին հոս և գաւառները. ո՞ր օրէնքով Ժողովրդապետներու զանազան հրամանա-գիրներ ուղղեցին՝ միշտ յետոս դարձուած. ո՞ր օրէնքով եկեղեցական ստացուածներու տի-րելու ձեռնարկեցին... Ուրեմն՝ աղատակա-նութիւնը առանց այլիւ այլի ձեռնարկեց ջախ-ջախելու Կաթողիկէութիւնը. ուրեմն՝ ի չը-ռինդ շեփորայի զերկիր թնդացնող Կանոնա-գրութիւնը ուրիշ բան չէր եթէ ոչ սոսկ աշ-

խարհականաց քմածին և անպատասխանատու տիրապետումը... ուրեմն՝ իրենք են օրէնսդիր, ինքնօրէն աղիկամի օրինազանց, իրենք կը տիրեն ուրեմն առանց հոգեւոր պետի, առանց եկեղեցականի, առանց կանոնի և օրինաց. ա՛յսպէս է ուրեմն...

* *

Այո՛, եւ այս հակականոնականութիւնները, այս ապօրինութիւնները, այս տիրապետութիւնը նուիրագործելու, հաստատելու, ամրապնդ ընդհանրացնելու և ապագային ալ ազդեցիկ ընելու ձախող դիտումով, ահա վերջին օրերս ձեռնամուխ եղան գործելու Նոր և ամենամեծ Ապօրինութիւնը... այսինքն է՝ ձեռնարկեցին իբր թէ՛ ազգային ընդհանուր աւագանւոյ ժողով մը ընտրելու։ Նաեւ աշխարհական ընթացիկ գործոց վերատեսչութեան համար հոգեւորական անձնաւորութեան մը — Տեղապահի մը — անհրաժեշտ ներկայութիւնը ըստ կարի մերժելու կամ գոնէ ուշացնելու համար ամէն ճիգ թափեցին. *J'y suis j'y reste* ըսել կը փորձուէին մարդիկը, գրաւեալ և հնար է օգտաբեր աթոռներուն վրայ։

Ուրեմն ի լրումն չարեաց, փորձեցին նաեւ այդ մեծ Ապօրինութիւնը, եւ տեսէք ո՛րքան խորամանկութեամբ և նորանոր ապօրինութիւններու չղթայաշար յաջորդութեամբ. — կ'ըսեն թէ՛ մէկ սուտի հաւտացնելու համար, տասը սուտ պէտք է խօսիլ։

Հարկ է գիտել նախ՝ թէ, մեր հասարակութիւնը, ինչպէս ուրիշ ուէ կազմակերպեալ Հասարակութիւն Օսմանեան Պետութեան մէջ, քանի որ կրօնքի տեսակէտով միայն որոշեալ համախմբում մըն է, իր հոգեւոր Պետով ու եկեղեցականութեամբ միայն գոյութիւն ունի, իբր հասարակութիւն. այլապէս զուրկ է գոյութեան պատճառէն, այլապէս ոչինչ է։ Եւ այս ձեւին տակն է միայն որ, թէ՛ Տէրութիւնը, և թէ՛ որ եւ իցէ ներքին Կանոնադրութիւն, կը նկատէ Հասարակութիւնը։ Արդ, ընդհանուր Հասարակութեան գոյութեան, կազմակերպութեան, գործառնականութեան և վարչութեան վերաբերեալ ու է գործողութիւն, միայն եւ

միայն Հոգեւոր Պետին Գահերէցութեամբ եւ եկեղեցականութեան մասնակցութեամբ կարելի է և օրինաւոր. ասոր մէջ բացառութիւն չկայ և չի կրնար ըլլալ։

Արդ, ո՛ր օրէնքով ուրեմն այդ քանի մը բանադրեալները ելան խաղալու ամբողջ Հայ-Կաթողիկէ Հասարակութեան ներքին կենսական ու գոյացական կազմակերպութեան հետ։ Միայն աշխարհիկ գործոց վարչութեան համար հոգեւորական Տեղապահ մը ընտրելը եթէ — ըստ իրենց — կարելի էր, հապա ի՞նչպէս կարելի էր Աւագանւոյ ընդհանուր Ժողով ընտրել։ Ենթադրելով հանդերձ իրենց տրուած նախարարական հրամանագիրը, անոր մէջ սակայն համրուած են իրենց ընելիք լոկ առժամեայ մի քանի գործերը. այս տեսակ մեծ գործի մը և ոչ իսկ ակնարկութիւն կայ հոն կամ կրնայ ըլլալ. և եթէ կառավարութիւնը թոյլ տուած է ըսն մը ընել, այդ ալ պարզապէս Տեղապահի ընտրութեան վերաբերեալ աւագանեաց ցանկ մը տալու համար է։ Ուրեմն ի՞նչպէս հնարաւոր էր այդ՝ երկու պարզ անհատներու, Գարտաշեան էֆ.ի մը և Ոսկեան էֆ.ի մը ստորագրութեամբ. Զրբ և ո՛ւր տեսնուած է — եթէ փոքրերը մեծերու օրէն է նմանցնել, — որ առանց Տէրութեան մը Պետին հրամանագրոյն, երկու պարզ անհատներ, նոյնիսկ ենթադրելով որ օրինաւոր նախարար ըլլան, կարող ըլլան ամբողջ տէրութեան Բարձրագոյն Ժողովը, Մեկուսան մեծիսին ընտրել։ Մեզի դրացի ո՛ր հասարակութեան մէջ տեսնուած է երբեք այդ։

Բայց այդ էական կէտէն կը բլխին բազմաթիւ ուրիշ ապօրինութիւններ։ Գոնի մը հատը թուելը անօգուտ չպիտի ըլլայ։

Շուրջ երկու հազար մարդերու քուէտոմս ղրկեր էին։ Այսչափ ընտրող կ'այ մեր մէջ... և ասոնք իրենց ազգային տուրքը վճարած են ըստ Կանոնագրի... և ի՞նչ բացառիկ սքանչելեօք քուէտոմսեր ղրկուած են դպրոցի տղայոց, և — հանդերձ սպառնալեօք արտաքսելու, — նաեւ Ս. Յակոբ անկեղանոցին պատու պարեալներուն... Եւ ապա տիկ ցանկէն ինչո՞ւ գուրս թողուած էին պատուական անուններ...

իֆ խաի քի գօճասը գուլաղընը օնուն տու-
տապարընա եագլաշտըրմաղա մէճպուր օլ-
տու :

— Էտմօն , պէնի մէննուն իթմէք իս-
թէրմիսին :

— Հա՛յ հա՛յ , Ժանն , պիլիբսինքի չիմ-
տիյէ գատար հէր արգուընը իսաֆ իթմիշիմ :

— Պիր քահանայ կէօրմէք իսթէրիմ...
կի'թ Ժողովրդապետ էֆէնտիյէ խապէր վէր ,
Ատամ սարարտը գալտը... զաթէն պէօյ-
լէ պիր շէյ իսթէնիլէճէյինտէն գօրգուպ տու-
րույօրտը :

Տէրունի գալպինտէ պիր ճիտալ տըր ա-
շըլըր... Պիր վագըթ գօլմուշ օլտուղը պիր
ատէմի պու կիւն կիտիպ տավէթ իթմէք...
Թէքրար կէլմէսի իչին րէճա էյլէմէք բէք ա-
ղըրընա կիտիյօր... իշթէ մահճուպ վէ մաղ-
լուպ օլտուլմ տէյէ գօրգույօրտը... Հէմ պու
բաբազ պէլքի ֆըրսաթտան պիլ իսթիֆատէ ,
չօզ բարա իսթէյէճէք զանն իտիյօրտը :

Տիկէր ճիհէթտէն տէ էօլմէք իւզրէ օյան
րէֆիգէսինին արգուընը տա եէրինէ կէթիւր-
մէմէյէ ճէսարէթ իտէմէյօրտը :

Էլի պոյընտա վէ ֆիքրի տալըն օլա-
րագ տիւշիւնիւպ տուրմագտա իքէն իսա-
թա Թէքրար սէօյլէր :

— Էտմօն...

— Ժա՛նն...

— Րէճա իտէրիմ կիթ , քահանասարկ էօլ-
մէք իսթէմէմ...

Պալ մումը կիպի պէմ պէյազ օլմուշ օլան
օնըն սիմասընտա պիր եալընը մավի կէօզ-
լէրի հայաթա մալիք սի... պու կէօզլէր
էօյլէ պիր ֆառահէթլէ սէօյլէյօրլարտը քի ,
գօճասը գարշըրընտա եարբագ կիպի Թիթ-
րէյօրտը...

— Կի'թ...

Էտմօն քէնտի քէնտինի Թօբլատը , օնուն
տօնուգ ալընա պիր պուսէ Թէվսիմ էյլէ-
տիքտէն սօնրա ,

— Իշթէ պուըն եաբմագլըղմ , սէնի սէվ-
տիյիմէ պիր տէլիլ օլմագ իչուն տըր , տէտի :
Բասքէթի պաշընա գօտու վէ մէրտիվէն-
տէն աշաղը ֆըրլատը :

Յօլտա կիտէր իքէն ,

— Ինչալլահ շու բաբազ կէլմէյի իսթէ-
մէզ , տէյօրտը :

*
*

Պիր գաշ սագիգա սօնրա Բահանայատու-
նըն գարուընը չալըյօրտը :

Քէնտիսինի գապուլ իտէն՝ էվինտէն գօվ-
մուշ օլտուղը իսթիյար վարգապետ իտի :

Էտմօն նէ իչին կէլտիյինի գօրգազ պիր
սուրէթտէ արզ էյլէր... գարըսընըն էօլմէք
իւզրէ պուլընտըղըն... վէրէմին օնուն իւ-
զէրինտէ բէք իլէրի կիթտիյինի... խասթա-
նըն քահանայ իսթէտիյինի սէօյլէր :

— Հէման կիտէլիմ , րէճա իտէրիմ , պէնի
կէօթիւրիւնիւզ :

Յօլտա պու իքի արգատաշլար ատէթա
տիլսիզ կիպի իտիլէր :

Ամէլէ բաբազըն իրատ իթտիյի Թաթլը
սիւալլէրէ դաշամագ ճէվապլար վէրիյօրտը ,
վէ զայէթ սըգըլմագլա պէրապէր , պիր տէ
Թէաճճիւպ իտիյօրտը :

Օտայա կիրէրլէր :

Բաբազըն քէնտի վազիֆէսինի իյֆա իթ-
տիյի միւստէթճէ պապա էվլատլարընը սի-
կէր պիր օտայա կէօթիւրիւր :

Թէքրար խասթանըն օտասընա կիրտի-
յինտէ գարըսընը միւթատը օլմայան պիր
հիսսի մէննունիյէթ իչինտէ կէօրիւր :

Պիր մասա իւզէրինէ պէյազ պիր էօրթիւ
սէրէրսինիլ , տէր իսթիյար բաբազ , վէ իքի
մուլ արասընա պիր տէ ինչիւթիւն գօր-
սունրզ , վէ եարըն պատարագտան սօնրա
պէն Յիսուսը կէթիւրիւրիմ :

Տէնիլէն վազըթ իչին հէր շէյ հազըր օլ-
տու : Էտմօն էվի սըրասընա գօմուշ իտի :
Գօմշուլարընտան պիր իպատէթքեար գարը
պիր ինչիւթիւն իլէ իքի տէ շամատան
վէրմիշտի... չօճուզլար եէնի րուպալարընը
վէ պապա տա բազարըզ էլպիսէսինի կի-
յինսիլլէրտի...

Բահանայ եթիլիլը վէ սըբատուվը հա-
զըրլանան մասա իւզէրինէ գօտուպտան սօն-
րա , խասթէյէ տէօնէրէք զայէթ միւշվիպ
պիր գաշ սէօզ սէօյլէր քի հազըր պուլունան-
լար Թէէսիւրլէրինտին աղլարլար :

էվվէլ Վերջին Օծում վէ սօնրա տա Թո-
շակ վերելիւր :

Քահանայ Ս . Նշխարքը էլինէ ալտըղըն-
տա , պապա կէչմիշ զէմանլարըն աստթը
միւսթահոնէնէսինտէն օլան պիր թարզ իլէ
տիզ չէօքեր :

Հալը ինթիզար ուզուն չէքէր , սայքի սէ-
քիզ կիւն սիւրէր :

Բարազ սըզ սըզ խասթէնին զիյարէթինէ
կէլիր , գօճասընը թէսէլլի իտէր վէ ազ սօն-
րա եէթիմ գալաճագ օլան չօճուգլարը միւ-
պարէքլէրտի :

Պիր ազշամ քահանանըն օրատա հազըր
օլտուղը վագըթ , խասթայա պիր չապա կէ-
լիր , շէօլէ պիր կէօղլէրինի աշար գօճասը-
նա , քահանայ շիմէք սիւրաթըլա պիր պա-
գար ... զավալըն էօլմիւշտիւ ... :

* *

Հաֆթալար պէօլիւք աճըլա կէչտիլէր ...
Տօգթօր հիսապ բուսուլասընը եօլլար ...
պու հիսապ բէք միւսալէղալը տէյիտի իսէ
տէ , եինէ աշաղը եօգարը եիւզ էլլի ֆրան-
քա պալիզ օլույօրտը ... զավալըն ատամճը-
ղազ թամմ պիր ալ չալըշմալը իտի :

Բարազ թարաֆընտան գաթիէն պիր հի-
սապ բուսուլասը կէլմէտի ... :

Մա մաֆիյ հ պու բարազըն խաթըրէսի
քէնտիսինի պիհուզուր իտիյօրտը ... էօլէ
պայաղը պիր սուրէթտէ ծըն գօլտուղը կիւն
գարըսընըն սէօլէտիքլէրի սէօղլէր հիշ խաթ-
ընտան չըգմայօրտը :

« Բարազը գօլտուղունա էյի եարմատըն ,
եա պաշըմըզա պիր ֆէլաքէթ կէլիրսէ ... »

Պիր բաղար կիւնիւ իւշ չօճուգլարընը կի-
յինտիրի , իքի քիւշիւքլէրին պիրինին սաղ
էլինտէն , օ պիրինին տէ սօլ էլինտէն թու-
թար , Ժէրմէն իսէ էօնտէն եիւրիւր :

Պու քիւշիւք քէրվան շիրին ճիվիլտի-
լէրլէ Քահանայատունա տօղրու եօլա բէվան
օլուր :

Իչէրի կիրէրլէր :

— Վարպապետ էֆէնտի , տէր էտմօն ,
պունտան պիր սէնէ գատար էվվէլ իանէ իս-
թէմէք իչին պիզիմ էվէ կէլմիշտինիզ , խա-
թըրալօրմըսընը :

— Եօգ , ազիզիմ . օ կիպի շէյլէր իչին
գուվվէյի հաֆըզէմ բէք գըսա տըր :

Ամէլէ պու նազիք ճէվապըն նէ կիպի
պիր հիսսիյաթ նէթիճէսի օլտուղընը անլատը :

— Վարպապետ էֆէնտի , պիլիյօրմըսընը
քի պէն սօնրա տիւշիւնտիւմ ... :

— Ֆէլաքէթ ինսանա էյի նասիհաթ վէ-
րիր ... :

— Քէնտի քէնտիմէ տէտիմ քի , հէր նէ
տէ օլսա բարազլար քէնտի հայաթլարընը
պիզէ խըտմէթ իթմէքլէ կէչիրիյօրլար ...
Թապիի տիր քի պիզ տէ քէնտիլէրինի պէս-
լէմէլիյիզ :

էտմօն ճէպինի գուրտալայարագ , տէր :

— Անլատըմ քի եաշամագ իչիւն շայտ
չալըմագ մէճպուրիյէթինտէ օլսալար , օ
թապտիրտէ պաշղալարըլա մէշղուլ օլմայա-
ճագ տըրլար :

Պունլարըն սէօլէտիյի վագըթ էլինի ու-
զաթըյօրտը :

— Բէճա իտէրիմ շու ճիւզի հէտիյէմի
գապուլ պույուրըն :

Քահանայ բարայը ալըր պագար :

— Խալըր պու չօգ տըր , զայէթ չօգ տըր
... եիրմի ֆրանք պիր հաֆթալըք էմէյին
տիր :

— Զարարը եօգ , վարգապետ էֆէնտի ,
ալընըզ ... պու պէնիմ վէ գարըմ բահմէթլի
Ժաննըն պիր էսէրի միննէթտարիսի տիր :

* *

Ամէլէ քէնտի ալիլէսիյլէ պէրապէր չըգ-
մագտա իքէն , Ժողովրդապետ պու տէօրտիւ
տէ սիյահլար կիյինմիշ օլան ալիլէյէ գաբու-
նըն արասընտան պագար ... վէ տէրին միւ-
լահազալարլա սէյր էտէրտի :

Արթըզ կէօղտէն նիհան օլտուլարսա , գա-
բուլը գաբատը վէ տէտի :

— Ահ , ճէմաաթը պէօլէ ալչազճասընա
իզֆալ էթմէսէլէրտի , պու ճէմաաթ նէ գա-
տար էյի օլուրտը :

ՀԻՆ ԱՆԻԵՐԱԹՈՒՂԹԵՐ

Օ Ր Ա Փ Ի Ր

ՄԵԾ ՀԱԼԱԾԱՆՔԻՆ

ՈՐ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱՒ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԵՍԻՑ ԴԵՄ

(1827 — 1830)

Սալը կիւն այրն օնու.— Կարապետ փաթ-
րիք Սամաթիատա Սուրբազանաթըր Ս. Բէ-
վորք քրիստէսինէ չաղըրտըպ հէփ ամիրալա-
րը, վէ Էսնաֆ միւթէպէրլէրինի ֆէրման օ-
գուտու. Էսնի նէ գատար Էսգարէ միսիլի-
լէն վար ըսա, Ղալաթա, Պէյօղլու վի Պօղազ
իչի ճիւղարլէրինտէ, ճիւղէսի 12 կիւնէ քա-
տար Ըսթանպօլ թարաֆընա կէչմէլի, Բուժ
քափուլա, Եէնի քափուլա վէ Սամաթիայա
հէր նէրէսի հանկըսընա մինասիպ կէլիրտէ,
պու իւչ Եէրին պիրինէ կէօլիւն գալտըրսըն.
Էկէր ֆէրման օգուտան կիւնաւէն 12 կիւնէ
քըտար օլտուղը Եէրտէն քըմըլտանան օլմազ-
սա, ախէր սիւրէթ իլէ Էօլէսինէ թէրթիւ
օլաճապ. պատէհու Էնքարէլիլէրտէն տահա
կիթմէյէնլէր վար ըսա՝ օնլար տա 3 կիւնէ
քըտար կիթմէլի տիրլէր, վէ պուհա քըյաս
սէօպէթլէր իլէ սէօլիւնիւ պիթիւրիւ, պաշ-
լատը լիւսանէն սէօլէմէյէ ֆէրմանըն մէֆ-
հումունու. «Էյ օղուլլար՝ շիւտի աղնատը-
նըդ մը շէվքէթլիմիլին Էմրինի, Հաքթաա-
ւլա տիւլմէնինի քէօր իթսին վէ քըլըճընը
«քէսկին. շիւտի սիլին իշինիլ պու օլաճաք.
«պանա միւթի օլապընը, նէ վէչն իլէ սօ-
«րարսանըլ ժամայ կէլիլ քահանանըլ իլէ
«պէրապէր, Էսնի տաներէցինիլ իլէ պէնի
«ինանտըրմալըսընըլ վէ չօղունուլ տահի միւ-
«թէպէր քէֆիլ իլէ, վէ պէն պանա միւթիւ
«օլանը վէ օլմայանը սաղ վէ սօլ Էսգըլ Պա-
«պը Ալիյէ Էօլէճէ կէօթիւրէճէյիմ. վէ պանա
«միւթիւ օլմայանը, Էնքարէլիլէր կիլպի ի-
«աւէճէյիմ. ամա ումարմ սիլ օնլար կիլպի
«ինքնահաւան վէ ապստամպ տէյիլսինիլ.
«պէն տէ սիլէ գօլայըլ օլմա իշին, ճուլա՝
«Էս ճուլա՝ Էրթէսի Բուժ քարտուտ պիր Եէր

«իւյտան Էտէրիմ. ճիւղէնիլ օրայա կէլիր
«Էսգըլըրսընըլ զիրա նէ քատար քաթօլիք
«վար իտի իսէ իլքին փաթրիքհանէյէ վա-
«րըպ Էսգըլտըլար, Փաթիլեալարընըն քաչ
«քիշի օլտուղու իլէ վէ հանկը սէմթէ քի-
«սին Էվինէ կիտէճէլէրի»

Սօնլար Էվլէրինտէն չըգաղըլարը, Էնճաւ
օնտա օլանլարա պահպանիլ սէօլէյիլապ տա-
ղըթտըքտա, պիր թարաֆա չաղըրտը Պիլէ-
զիկճի օղլու Պօղոս աղայը, վէ պիր գաչ քի-
շիյի տահա այըրըպ տէտի օնլարա. կէրիտէ
քալան փափաղլարըն տէֆթէրինի իսթէրիմ.
կէրչի պէնտէ վար, լաքին սիլտէն իսթէրիմ
առլարընը մահլէզլէրի իլէ, վէ հանկըսըն Էէր-
տէ կարգ ալմը, օնուն ախըսընը. օնլար
տա սէօլ վէրաիլէր վէ կիթտիլէր մահալէ-
րինէ՝

Ճուլմաա Էրթէսի 14.— Փաթրիք Էսնաֆ
միւթէպէրլէրինտէն պէշ օն քիշի Բուժ քա-
րուլա Երուսաղէմ Էվինէ չաղըրթտըրըպ տէ-
տի օնլարա. նէ՝ աճայիլ շէյ տիր սիլին պու
Էթտիլինիլ. փափաղլարըն տէֆթէրի Էարմ
տաթթըլ մասլահաթ իքէն պէշ կիւն օլտու
Էսգըլ կէթիւրմէտինիլ. ճէվապ վէրտիլէր.
Հայր Սուրբ հագըրլաաըք ամա իշիմիլ օլ-
տուղունտան կէթիւրմէտիք. սապահ կէթի-
րիլիլ. օլ տէմ փաթրիք տէֆա տէտի. պու
պիր Էսնա սուրսուն, պէն սիլէ փատիշահ
ֆէրմանը օգուտում. սիլ պու ֆէրմանը ա-
լիյէյէ իթաաթ իթմէտիքտէն մատա պիր թա-
պըմ տիլէ պաիս սէօլլէր տէյօրտունուլ. կէօ-
յա պէն սիլէ տէմիլ օլայըմ, իլքին պանա
միւլայ տէյիլապ Էօլէ կէլմէլի իմիլ. պէն սիլէ
ֆէրմանտա Էօլէ շէյ օգուլմատըմ. օլ տէմ
Պիլէզիկճի Պօղոս աղա տէյօր. Էֆէնտիմ ի-
նայէթ Էյլէ. պիլ Էօլէ աղնատըք. օ սէ-
պէպտէն Եէրիմիլտէն քըմըլտանմայօրըլ. պու
պապտէ փաթրիք տէօնիլապ Էթրաֆտա օլան-
լարա սօրայօր. սիլ նիճէ աղնատընըլ. օն-
լարըն ճիւղէսի պիրլիքտէ ճէվապ իտէյօր-
լար, պէլի պիլ տէ Էօլէ աղնատըք. պու
ճէվապտէն փաթրիքին ճանը զիյատէ սըքը-
լըպ վէ իւրըլանըլ տէյօր. սիլին իշինիլ
պու տըր վէ տալմ Էսգըլըլ շէյ աղնատը-
նըլ. քիլիսէմ աչըլ տըր, իստէյէն պուլու-

բուր կէտիւր, նիշին կէտին տէմէմ. վէ կէ-
մէյէնէ զօրուս եօգ նիշին կէտէյօրսն տէմէմ¹.
(Շարունակելի)

¹ ԳՇ. օր.— Պատրիարքը Սուրբ Գէորգայ ժամը
կանչել տուաւ ամբարանները ու Էսանֆի միւհտէպէր-
ները յետոյ ֆէրմանը ձանիկ աղային տուաւ որ
կարթայ. մէֆուսը այս է. թագաւորական հրամանը
այս է՝ որ կարթօլիկ անուն քանի անկարէլի (Ան-
կիւրացի) ֆիւլի անուն կամ մարդ չեմ ուզեր եւ
ազգը մէկ կը ճանչնամ եւ Բաթրիկին միւթիւ ըլ-
լան, նայի Բաթրիքը իրեն միւթիւ չեղողը թէքտիւր
ընէ ու թէքտիւր ընէ, եւ ինչ որ արդ ընէ դռան
շուտով տէրութիւնը հրաման տայ «անկարէլի ֆի-
իլինտէ օլան փափազ մինպահաթ» իմ քաղաքիս
մէջ չեմ ուզեր, ու շուտով ամէնքը միատեղ երեք
աւուր մէջ երթան ձերմակ Ծով վէ նէ մըգտար
«անկարէլի միսիլիլէր վար իւէ, կալաթա, Պէյ Օղ-
լու, վէ Պօղազ իչի ձիվարընտա ձիւմլէսի օն իքի
«կիւնէտէք ասիթանէյէ կէյմլէի, եանի Գուս Գա-
«փու, Եէնի Գափու, Սամաթիա, Նէրէսի քէնտիլէ-
«քինէ մինասիլ կէլիսէ, պու իւչ Եէրին պիւրինէ
«կիթսիլէր վէ Եկէր օն իքի կիւնէ գատար եէր-
«լէքինտէն քըմլտանան օլմազա. ախէր սուրէթլէ
«թէտիւր օլունաճաքլար վի պատէհու անգարէլի-
«լէքտէն տահա կիթմէյէնլէր վար, օնլարտա իւչ
«կիւնէ գատար կիթմէլի տիւլէր»։ Եւ ուրիշ շատ
խօսքերով ֆէրմանին մէֆուսը բերնով ալ հասկը-
ցուց, յետոյ դաճաւ ժողովրդին բարձր ձայնիւ
ըսաւ, «աղնատընը մը շէֆէթիլմիլին էմրինի,
«հաք թաալա տիւշմանընը քէօր էթսին վէ քըլը-
«ճընը քէսկին»։ այսպէս ալօթք ընելէն վերջը
յետոյ ըսաւ դուք հնազանդիք պիտոր՝ երկու
թէֆտէր ունիմ ձեր անունը մէջը պիտի գրեմ, մէ-
կը կարմիր գրով եւ մէկալը սեւ գրով, մէկը սաղ
եւ մէկալը սօլ. բայց առաջ ամէն մարդ իր տանի-
րէց տէրտէրին պինքը աւտացնէ միւթիւ ըլլայ ին-
տոր կ'ըլլայ նէ եանի խոստովանանք ըսել կ'ու-
ղէ եւ ան տէրտէրին հետ իթահաթ ընողը միա-
տեղ կուգայ Պատրիարքարանը, կ'ըսէ ինծի եկե-
ղեցիին ճշմարիտ ըլլալը Հայոց, ճանչցաւ աթոռին
հնազանդեցաւ, ես ալ ան մարդուն գլխուն պահ-
պանիչ կ'ըսեմ, կարմիր գրով սաղ թարաֆի թէֆ-
տէրը կը գրեմ, եւ աս փորձանքնիք պիտոր՝ կ'աղա-
տի ով որ չի հնազանդիր նէ այսպիսիներուն ա-
նունը սեւ գրով սօլ թարաֆի թէֆտէրը կը գրեմ,
եւ ան սեւ գրով թէֆտէրը տէրութեան տամ
պիտոր, տէրութիւնը ինչպէս կ'ուզէ այնպէս ընէ,
անպարտ եմ ես. եւ այսպէս առաջ ձեզ հաւատար-
մացուցէք, յետոյ եկէք թէսքէրէնիւր տամ, տան
համար ուր տեղ կ'ուզէք հոն գացէք։

Ամէն մարդ ելան երթալու կէօջէ օղլու Ան-
տօնը, Պիլէգիկձի օղլու Պօղոսը ալ խօմիշ ըրաւ

ձեզի խօսք ունիմ ըսելով Պատրիարքը, ըսաւ մը-
նացած քահանայից մահլէովը իրենց անուններովը
թէֆտէրը կ'ուզեմ. Ապպաքի, Գօլէճցի, Թրեւտացի
եւ Լիվանանցի. փէք աղէկ ըսին ելան։

² 14 Շաբաթ օր.— Պատրիարքը Էսնաֆի մեծերէն
հինգ տասը հոգի կանչել տուաւ—Խուս Խաբու—
երուսաղէմայ տունը, ու ըսաւ ժողովրդեան թա-
գըմ մը խօսքեր ականջս կուգայ կոր կէօյա ես՝
այն օրը ըսեր եմ եղեր ձեզի քի կէօյա էն առաջ
եկէք ինծի աւտացուցէք, աթոռին հնազանդ ե-
ղէք, յետոյ եկէք տան համար թէսքէրէ առէք,
իսին ժամուս դուռները բաց են ով որ կուզէ նէ
եւ ուղիղ կը ճանաչէնէ այն թող գայ. ես այսպէս
խօսք չըսի դուք վար ըսա եաղնը Հասկցեր էք.
այս բանս հայք անոր համար ինքեար ըրին քի,
ուղղափառք խորհուրդ ըրին ըսելով, մենք նէ մե-
ղա կ'ըսենք Պատրիարքին, նէ ալ թէսքէրէ առնե-
լու կ'երթանք. ամա տէրութիւնը ինչ որ կ'ուզէ
մեզի այնպէս ընէ, գէրէ միջոց կար 12 օր. նայե-
ցան քի մարդ չի կայ թէսքէրէի գացող, իմացան
քի այս բանիս համար ուղղափառք չեն երթար կոր
ինքեար ընել իքթիլա ըրաւ անոր համար հիմայ
այս ճամբան բռնեցին. յետոյ կ'ըսէ Պատրիարքը
դուք թագաւորական ֆէրմանին հնազանդ չէ՞ք մի,
կարթացի ձեր առջեւը չիմացաք մի որ 12 օրուան
մէջ խալաթիա, Պէյ օղլու եւ ուր տեղ տախի կա-
թօլիկ կայ նէ, ելան տեղերնին կը նայեմ կոր որ
օրերուն շատը ելաւ, հիչ մէկ մարդ մը չիգար կոր
թէսքէրէ առնելու, յետոյ ետքը գէշ կըլլայ՝ կ'ը-
սեն ուղղափառք. Հայր Սուրբ սէպէպը ինչ ըլլայ
չիտնք, մնաց որ ան օրը մէճլիսին մէջի մարդիկը
Եվլէ պակաս խօսքերդ լսելով. մէկին ըսածը մէ-
կին ուլմիշ չի գալովը ամէն մարդ շաշըմիշ ըրաւ
թէ ինչ էր ըսածնին եւ ինչպէս ըլլայ պիտոր,
տէրտէրները տունները վազելով կ'ըսեն կոր, առաջ
խոստովանեցէք, հնազանդ եղիք աթոռին, մենք
ալ Պատրիարքին վկայութիւն տանք եւ միատեղ
կ'երթանք ձեր անունը կարմիր գրով սաղ թարա-
ֆի տէֆթէրը գրել կուտանք, անկից վերջը թէս-
քէրէնին առնել կուտանք. Պատրիարքը կրկին ին-
քեար ըրաւ ըսելով. չիկայ այսպէս խօսք, ո'վ է
ըրեր, կամ ո'ր տէրտէրը տնէ տուն գալեր զրուցեթ
է նէ անունովը խապարը տուէք որ թէքտիւր ը-
նենք. ըսեմ նէ ես պիտոր զուրցեմ, ես չի զուր-
ցնէն վերջը ով կարող է զուրցելու. մի՛ տարակու-
սիք, խապար տուէք այն տէրտէրը. չիկայ այսպէս
խօսք, ամէն մարդ թող գայ թէսքէրէնին առնէ.
բէք աղէկ ըսին ելան այն միջոցը կրկին ըսաւ
կէօջէ օղլու Անտոնին, եւ Պիլէգիկձի օղլու Պօղո-
սին եւ Խուսեմձի պաշի ուստայ Երամին. ինչպէս
բան է ձեր ըսածը, ձեզմէ քահանայից թէֆտէրը
ուզեցի, կէս սահաթվան բան էր ինչու ուշացուցեք
չի բերեք. ըսին ուղղափառք. հախ ունիք Հայր
Սուրբ բայց բան ունեցանք անոր համար ուշա-
ցաւ շուտով կը բերենք։

ԵՐԹՆԵԱԿ ՔՐԻՍՏՈՆԵԻ

ՀԱՊԵՆՈՐ ՄՍԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻՒՄ՝ ԳՐԲԷՆ

ԳԻՐԻ Ա.—ԳԼ. ԻԱ. — ՍԵՐԻ զԳՐԱՄԱՆ ՎՐԱՅ՝

(ՇԱՐ.)

Երեւելի մեծեղիւր տու մահուանդ, քան քի կեանքի երկայնութեան վրայ, ծարակոյս չկայ որ մեծագոյն եռանդեամբ ինկզինիդ կ'աղղիւր:

Նոյնպէս երեւելի կամ քաւարանի պատկերներուն վրայ սոսի մտք խորհիւր, ապահով եւ որ յօժափան կը կրիւր ամեն աշխատութիւն ու ցաւ, եւ բընաւ խստամբերութեան մը չիւր զարհուրիւր:

Բայց որովհետեւ աստեղ մեր տօյնի մէջ չեն քափանցեր, եւ քալարին սիրելի եւ մեզ տու հաճոյքները, անոր համար կը մնանք ցուրտ ու սաստիկ ծոյլ:

Ս. ԻԳՆԱՏԻՍ ԼՈՅՈԼԱՅԻ

Մանկերայ լերան ստորոտը գտնուող աւան մը որ հասաւ՝ Երուսաղէմ՝ ուխտի երթալու համար գնաց քրօնդէն թանձր ու երկայն կապայ մը, գօտի մը, զոյգ մը տրեխ, ցուպ մը, և սնամէջ գգու՝ մը, և այս ամէնը ձիուն թամբին վրայ զետեղեց: Մօտէրուայի եկեղեցին մտնելուն պէս խնդրեց լուսամտի խոտտովանհայր մը որ կարենայ զինքը փրկութեան ծամբուն մէջ դնել: Աստուած իրեն զրկեց սրբութեամբ և գիտութեամբ նշանաւոր կրօնաւոր մը: Իգնատիոս այս սուրբ անձին երեք օր ընդհանուր խոտտովանհայր մը եղաւ մեծ ճշգրտութեամբ և կատարեալ զղումով: Ապա անոր, իբրեւ իր հոգեւոր առաջնորդին յայտնեց իր բոլոր գիտաւորութիւնները և պարզեց իր վարել ուզած տառնձնական ու խիստ կեանքին ծրագիրը: Սուրբ կրօնաւորը, որ ինքն ալ շատ խոտակեցութեամբ կ'ապրէր, հաւանեցաւ Իգնատիոսի ծրագրին: Բայց խորհուրդ տուաւ անոր որ խոհեմութեամբ շարժի մանաւանդ սկիզբները:

Իգնատիոս աշխարհ չգաւանալու հաստատուն առաջադրութիւն դրած ըլլալով՝ իր ձին վանքին նուիրեց և Սուրբ Աստուածածնի խորանին առջեւ կախեց իր սուրն ու գաշոյնը: Իրեկունք գնաց գաղտնաբար աղքատի մը տուաւ իր բոլոր լաթերը մինչեւ շապիկը: Ապա մօզէ կապան հագնելով ծամբան գընած գօտին մէջքը կապեց և գարծաւ եկեղեցին, ուր գիշերը աղօթքով և արցունքով անցուց: Յաջորդ օրը առաւել կանուխ պատարագ տեսաւ և հաղորդուեցաւ: Եւ շնորհակալութեան աղօթքէն վերջը անմիջապէս մեկնեցաւ իրեն հայրենակից ուխտաւորներուն քննախօսք մնալու համար: Կարելի չէ նկարագրել թէ

որքան ուրախութեամբ և առոյգութեամբ կը քուլէր, հակառակ երկու օր ծոմով և տքնութեամբ անցուցած ըլլալուն: Գլուխը բաց, ցուպը ձեռքը, եւ զգու՛ր մէկ կողմը, յառաջ կ'երթար երգելով և փառաւորելով Աստուած որ զինքը աշխարհի գերութեանէն ազատած էր:

Կանգ առած առաջին տեղը եղաւ Մանրէզ փոքրիկ քաղաքը՝ Մոնտերայէն երեք մղոն հեռու, ուր կար արի ատեն Սուրբ Տոմէնիկոս անուանով վանք մը և անկեղանց մը որ կը կոչուէր Սէն-Լիւս և կը գտնուէր քաղքին դռներէն դուրս՝ ուխտաւորները և հիւանդները պատսպարելու համար: Այս անկեղանցին մէջ բնակեցաւ, ուր աղքատներուն անդադար ծառայելուն հակառակ, ինքզինքը տուաւ այնպիսի ծանւթեան և խոտամբերութեան մը, որուն նմանը գրեթէ բնաւ չէ տեսնուած ամենէն նշանաւոր ծանաւորներու կեանքին մէջ: Ամբողջ շաբաթը ծոմ կը պահէր հացով ու ջուրով, բացի կիրակիէն, ուր քիչ մը խաշած բանջար կ'ուտէր վրան մօխը ցանելէ յետոյ: Քիչ կը ննջէր, չոր գետնի վրայ կը պառկէր, իր ուխտաւորի զգեստին տակ միշտ խարազան և երկաթէ գօտի մը կը կրէր: Օրը երեք անգամ խիստ կերպով կը ձաղկուէր: Վերջապէս մարմինը կը զրկէր ամէն հանգիստէ և կը մատներ ամէն տեսակ նեղութեան: Փորձութեանց և խորմանց յաղթելու համար աղքատներուն հետ ամէն ատենէ աւելի ընտելացաւ, և նոյն իսկ ամենէն զգուշիկ հիւանդներու ծառայութեան նուիրեց ինքզինքը: Այսուհանդերձ արտաքոյ կարգի աղօթք կ'ընէր. ամէն օր անպատճառ պատարագի և ժամերգութեան ներկայ ըլլալէն զատ եօթը ժամ կանոնաւորապէս ծուռիկ եկած մըտածական կ'ընէր որ միջոցին այնքան մտամոխի էր որ կարծես անշարժ կը կենար: Ստեպ կ'այցելէր Վալատորաի Տիրամօր՝ որ Մանրէզէն հազիւ կէս մղոն հեռու է, և այս փոքր ուխտագնացութեանց ատեն խարազին և երկաթէ գօտիին վրայ եղծի կամ ուրիշ փշոտ խոտերու գօտի մըն ալ կ'աւելցնէր:

Այն միջոցին Մանրէզի մէջ լուր ելաւ թէ մուրացիկ անծանօթ ուխտաւորը, ազնուական անձ մըն է որ կ'ապաշխարէ և Մոնտերայի մէջ շապիկն անգամ ուրիշին տալով աղքատի լաթ մը վրան տուեր է: Իգնատիոս զգաց թէ սկսած են իր վրայ հիստալ, և համեստութենէն՝ քաշուեցաւ քաղքէն վեց հօրիւր քալ անդին գտնուող մութ և խոր քարայր մը, որ մացառներով և փշերով ծածկուած էր և միայն ժայռի մը ճեղքէն մտած լոյսով կը լուսաւորուէր: Այս առանձնութեան արհաւիրքը ապաշխարութեան նոր ոգի մը ներշնչեց իրեն:

ՅԻՍՈՒՍԵԱՆՅ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱԿԸ

Ազգերն ու ընկերութիւնք՝ ինչպէս անհատներն իրենց փորձի ժամերն ունին։ Աստուած թոյլ կու տայ շղթայազերծ փոթորիկներու յարձակումներն անոնց գէտ, փորձելու համար անոնց սէրն ու հաւատարմութիւնը։

Երկու դարէ աւելի էր որ Յիսուսի գիտուն և պանծալի ընկերութիւնը մեծամեծ ծառայութիւններ մատուցած էր ժողովրդոց, եկեղեցւոյ և մարդկութեան։ Իր հաստատութեան առաջին օրէն հանդիպած էր իր մէջ մի քայլին սիրոյ և աստեղութեան։ Բայց ընդհանրապէս սէրը կրօնի բարեկամներէ կուգար և աստեղութիւնն հաւատոյ և բարոյական թշնամիներէն։ Բան մը որոյ առջև բնութիւնը չապաստամբիր, եւ որուն համակերպելու համար չենք կարօտիր զիւցազնական ճիգերու։

1769ին հազիւ Քահանայապետական Աթոռ բարձրացած էր բաղմանմուտ եւ հոգեւոր Փրանկիսկեան կրօնաւոր մը, կարդինալ Լոռէնցօ Կանկանէլի, եւ ողջունուած՝ կաթողիկէ աշխարհէն Կղեմէս ԺԴ. սնուամբ, ահա Եւրոպիոյ անգութ իշխանք եւ թագաւոր շարունակելով իրենց նենգութիւնները՝ չեն շատանար իրենք միայն հալածել յղհամալստակ ու բաղմարդիւն միաբանութիւնը, այլ վատարար միացած անկրօններու եւ ամբարիշտներու վռնակին, կը խնդրեն կը թախանձեն, կը պահանջեն որ Յիսուսի ամենէն եռանդուն պաշտօնեաները պատժուին Յիսուսի Փոխանորդին ձեռք, և եկեղեցւոյ ամենէն անձնուրաց ծառաները լքուին հոգեւոր բարձրագոյն իշխանութեան կողմանէ։¹

Առաքինի ու ազնուամիտ Քահանայապետին խիղճը կ'ապստամբի այս անողորմ առաջարկութեանց առջև, կը ջանայ ամենի բարկութիւնները դադրեցնել, եւ գթութիւն ու արդարութիւն ներշնչել արքայական սիր-

տերու։ Բայց ափսոս, ամէն ինչ ի գոչ։ Մեծագոյն աղետից սպառնալիքներ կը կրկնուին անշուր յամառութեամբ, եւ Ս. Քահանայապետը խոհեմութիւն կը համարի գոհել Յիսուսեանները եւ ընդհանուր հալածանքի մը գէտ պաշտպանիլ տրեղերական եկեղեցին։¹

1773 Յուլիս 21ին կղեմէս ԺԴ. պաշտօնական գրութեամբ «Չնջուած» կը հռչակէ Յիսուսեանց Միաբանութիւնը, որ լռին ու յարգալիր գլուխ կը խոնարհեցնէ իր մահաւրճելին առջև, ո'չ մի բողոք, ո'չ մի գանգաւ կը լսուի երբեք, եւ կատարեալ հրաշալի օրինակ մը կու տայ բովանդակ մարդկութեան, բայց մանաւանդ եկեղեցւոյ զաւակաց։ Նա որ Յիսուսի բոլոր առաքինութեանց մէջ առաւելագոյն սիրով յարած էր հնազանդութեան, ցոյց տուաւ արդարեւ թէ ո'ր աստիճան հաւատարիմ էր իր սկզբնական, եւ տեսաւ աշխարհ թէ ինչպէս մինչեւ ի զիւցազնութիւն ի գործ դրաւ զայն, եւ իրեն համար եւս կրցաւ Պատմութիւնն արձանագրել բառական ճշգրտութեամբ «Լեալ հնազանդ մահու չափ»։

Կ'անցնի քառորդ դար մը եւ աւելի ու 1800 Մարտ 14ին ծիրանաւոր Բառնաբաս Քիարամոնդի կը բարձրանայ Գերագոյն Քահանայապետութեան՝ Պիոս Է. անուան ներքեւ։ Մեծամեծ յեղաշրջմունք տեղի ունեցած են քաղաքական Եւրոպիոյ մէջ, թագաւորք եւ իշխանք աւելի զբաղած են իրենց պահերու պահպանմամբ քան Յիսուսեանց կենօք ու մահուամբ, որոց ամենէն կատաղի ու ոխերիմ թշնամիներն ներկայացած են արդէն Աստուծոյ դատաստանին։ Ս. Պապը մտածելով եկեղեցւոյ ընդհանուր բարին, պաշտօնապէս կը վերահաստատէ Յիսուսի բաղմերախտ Ընկերութեան 1814 Օգոստոս 7ին «Sollicitudo omnium ecclesiarum» սահմանադրութեամբ։

Հետեւապէս այս տարի կը կատարուի

¹ Sidney Smith, *The Suppression of the Society of Jesus*, The Month. July, 1903, St. Louis P. de Ravignan, Clément XIV. Paris. 1882.

¹ Rauke. *Hist. de la Papauté*. t. III. p. 336.

այն բարեյաջող դէպքին առաջին հարիւրամիակն՝ ի մեծ ցնծութիւն քրիստոնաւոր աշխարհի:

Պիոս Ժ. ուղեւոր նոր հաւաստիք մը ընծայել իր սիրոյն եւ յարգանայ՝ քաջալերական ու զրուատալից թռչկոթով մը պատասխանած է Յիսուսեանց ընդհ. Մեծաւորին, Գեր. Հայր Փրանկիսկոս-Քսաւրիէ Վէրնցի, որ եկեղեցւոյ հոգեւոր նպաստները խնդրած էր այս առթիւ¹: Ս. Քահանայապետը կը յիշէ նախ Յիսուսի Ընկերութեան Աստուծոյ եկեղեցւոյն մատուցած այնչափ շատ ու այնչափ մեծ ծառայութիւնները, եւ յետոյ Ռիսուսեանց եկեղեցիներն ու մատուռները պայցելող հաւատացելոց՝ ընդ սոլորական սխալմանօք՝ կը շնորհէ մի անգամ լիակատար ներողութիւն յառաջիկայ օգոստոս ամսոյն 4, 5, 6, 7 օրերը կատարուելիք ջերմեռանդութեանց առթիւ: Նմանապէս կը շնորհէ ներողութիւն եօթը տարիներու եւ եօթը քառամսից օգոստոս 4էն մինչեւ եօթը, ամէն անոնց որք գէթ զղջացեալ սրտիւ՝ Աստուծոյ շնորհակալ պիտի ըլլան եւ պիտի աղօթեն ըստ գիտաւորութեան Ս. եկեղեցւոյ կամ Քահանայապետին:

Հայոց ազգն որ երախտագիտութեան անմոռօրէնելի պարտքեր ունի առ հայասէր եւ առաքելական Միաբանութիւնն Յիսուսեանց, քաջայայտ ենք որ իր կաթողիկէ կղերով եւ բարի աշխարհականներով պիտի փութայ մասնակցիլ ջերմեռանդօրէն յիշեալ հանդիսութեանց որք տեղի պիտի ունենան ի Կ. Պոլիս եւ ի հայաբնակ գաւառս Գերայ. Յիսուսեան Հարց եկեղեցիներուն մէջ: Դարմանենք մեր էջմիածնական եղբարց կողմանէ գործուած սխալներն ու անխրաւութիւնները, եւ ապացուցանենք անգամ մը եւս թէ ուղղափառ հայութիւնը ազնուամիտ մարդկութեան հետ՝ դիտէ գնահատել արժանիք եւ առաքինութիւն, եւ չ'ուզեր լինիլ երբէք անտարբեր կամ ապերախտ իր բարերարներուն հանդէպ:

ՎԱՆԱԿԱՆ

21 Յունիս 1914

¹ Acta Apostolicae Sedis, Die 13 Maii 1914.

ԳԱԹՈՒԷ ՄԷՋԶԷՊԻ ԷՍԱՍԼԱՐԸ(*)

(Տեկամի)

Հալպու քի պու կիւն էքսէրիա վազը օլան նէ՝ տիր: Կէօրիւյօրուզ քի ֆէնալար միւվէֆֆալ վէ էյիլէր տէ մուազզապ օլույօրլար, ֆալիլէթ թագալի իսիլմէյիպ ֆըսգ ու ֆիւճուր ալզըշլանլօյօր: Էվվէթ, ատի ճանիլէր իչին մահքէմէլէր վար սըր: Փագաթ լէք չօզլարը եագալը էլէ վէրմէտիքէրինտէն մահքէմէլէր օ կիպիլէր հագգընտա հիւքիւմիւզ գալլօյօր: Ասըլ պէօյլէք ճինալէթլէրի իրթիքեապ իտէնլէր իչին հիչ պիր մահքէմէ եօգ սըր: Պագընլզ սէֆիյ, գալիմ, հանիս Ներոն Բօմա թախթընտա ճալիս, Ս. Պօղոս վէ Ս. Պետրոս իսէ Ներոնըն հապսխանէսինտէ մահպուս պուլուհուեօր... Ալլահըն ատալէթի նէրէտէ տիր պուրատա:

Հէր վազըթ վէ հէր եէրտէ զալիլէր, զատտարլար մէտի ու սէնայա նայիլ օլույօր, թաճ սլաշտա իճըսայի հիւքիւմէթ իտիյօր վէ քէյֆ մահէշա զէվզ ու սէֆա իչինտէ եաշալօրլար: Սալիլէր իսէ գուլմ կէօրիւյօրլար, իչկէնճէլէրէ մարուզ գալլօյօր, մարտիրոս իտիլլօյօրլար: Եա Ալլահըն ատալէթի նէրէտէ գալլօր... Բուլի արղտա նէ՝ գատար իսթիպատալար, նէ գատար հագսըզլըզլար, նէ գատար իֆալը շէնիա վազը օլմագտա տըր: Եա Ալլահըն ատալէթի նէրէտէ գալլօյօր... Էմին օլուհըզ քի ճէնապը Հագգ քէնտի ատալէթինտէն վազ կէշմէմիշ տիր, պու կիւն ֆէնալար թարաֆընտան սէվզ օլուհան գաշընն տամալարընը պիլէ գայտ ու զապթ իթմէքտէ տիր, վէ Ալլահըն Ալլահ օլտուղը գատար մուհագգագ տըր քի պիր կիւն օնլարըն ինթիգամընը ալաճագ տըր վէ հէր ֆէսլէ ֆէնսի հէրիմէ ցազարէն մուամէլէ իսկէն ֆիլ:

Հալպու քի պու տիւնեատէ պէօյլէ պիր մուամէլէ մութլագա կէօրիւլմէյօր, պինտէն ալէյ, օ պիր տիւնեատէ իճըա իտիլէճէք տիր: Էօյլէ իսէ, տէմէք տիր քի ինսանըն բուհը օնուհ ճիսմինին վէֆաթընտան սօնրատա եաշար վէ էօլիւմիւզ տիր:

(*) Տեա թիւ 152. էջ 396:

Իշթէ պու սէպէպէ մէպնի տիր քի ձէ-
նապը Հագգ սալիհլէրին տէ զահմէթ չէք-
մէսինէ միւսաատէ իտէր, չիւնքի քէնտի ա-
տալէթինի պիհագգըն իճրա իտէճէք պիր
տարը ախրէթ վար տըր, Պու էօմրիւն աճը-
լարը, ինսանը թագտիս իտէն քհնրիպիէր,
չէրէֆէ տօղրու կէօթիւրէն մուհարէպիէր
վէ պիզի վագիֆէմիզ տայիրէսինտէ գայիմ
սագլայսն սէմանըն իիթարյար տրոյար:
Մա մաֆիյ, Ալլահն քէնտի միւնթէխապլէ-
րինէ հագըրլամըզ օլտուղը սաատէթէ նիս-
պէթէն, պու աճը վէ միհնէթլէր հիշ մէսա-
պէսինտէ գալըրլար:

Լիօն իիթիւլ հաքիւլէրի բաբագըն պիրինէ —
սէն ճէհէննէմէ ինանը՞րմուըն — տէյէ սօրուլօր-
լարուըն — Շու տիւնեատա վագը օլաըն կէօրիւլ
տէ ճէհէննէմէ ինանմամագ նա՞սըզ գապիլ տիր: Պէն
տինսիզ պիլէ օլաւմ, շու վագը օլան շէյլէրի կէօր-
տիւլիւմտէ տինէ կէլիւտիւմ... ճէվապըն վէրիւր:

Պիզգաթ ծան Բուսօ պիլէ պու եօլտա մուհա-
քէմէ իտէրտի, « Բուհըն էօլիւմիւլ օլտուղուշա
տայիր պաշգա հիշ պիր սէպէպ վէ տէլիւմ օլմասն
պիլէ, շու ալէմոն ֆէնալարըն իհրազը դալէպէ էյ-
լէմէլէրի վէ էյիլէրին տա միհէն ու մէշագգա մա-
րուզ գալըպ էզիլմէլէրի կիպի կէօղէ չարբան հագ-
սըզըղը կէօրմէքիլիմ պու հալաթ իլէ պէրապէր
պիզիմ իլուն հէր շէյ պիթմիշ օլմազ, էօլիւմիւլիւլ
անիւտէն իթիպարէն հէր շէյ սըրասընա կիրէր տէ-
մէյէ մէճպուր գալըրմօ. տէր իտի:

Հէմ տէ էսիլի վէ եէնի թարիխին չէհա-
տէթիլլէ միւսպէթ պիր հագիգաթ տըր քի
քիւրրէյի արղըն քեաֆֆէյի ապվամր, բուհը
պէշէրին էօլմէտիլինի գապուլ իթմիշ տիր-
լէր. էօլիլէր հագգընսա օլան հիւրմէքիէրի,
էպա ու էճատտըն քիւլլէրի հագգընտա կէօս-
թէրիլէն իհքիւրմըն քիլի վէ մէգարլար իւ-
ղէրինէ ըէքզ իտիլէն միւհքեքմ պիւնալար
օնլարըն պու գանաաթընա շահիտ տիրլէր:

Իշթէ պու ումուլի վէ լաիւլթէզէլզիլ
գանաաթըն մէնչար, եա պիր հայաթը ուխ-
րէվիլէնին լիւզուլմըն գապուլ վէ թաստիզ
էլլէյէն ազլ ու իզուլ վէ եախօտ ձէնապը
Հագգ թարաֆընտան իլք աթալարըմըզա վա-
զը օլան վէ օնլար վապիթասըլա էմապլէ-
րինէ թէվտի իտիլէն պիր վաճիի իպթիսայի
օլապիլիր, իմտի մատամ քի կէրէք ազլ ու
իլանըն վէ կէրէքսէ վահիի իպթիտաինին

(Révélation primitive) չէհատէթի մահգա
պէյանը հագիգաթ տէմէք տիր: Շու հալտէ
պիլ ճիւմլէ միլէլ ու ազվամըն գանաաթլարը
բուհը պէշէրին էօլիւմիւլիւլիւլիւլիւլ ալընճա
թաստիզ իտէրլէր:

Միլէլ ու ազվամըն քեաֆֆէսի տէ էյի-
լէրին օնտա մէմուլն վէ մէսուտ օլաճագ-
լարը պիր տարը միւլքեաֆաթըն վէ ֆէնա-
լարըն տա ճէգատիտէ օլաճաղը պիր միհնէթ-
կեհալն մէվճուտիլէթինէ ինանմը տըրլար:
Եունանիլէրին վէ Բօմալըլարըն էլիլէ թա-
պիր իթտիքլէրի օլալարը վէ տարը ճէհիմ
օլմագ իւզրէ գապուլ էյլէտիքլէրի սիյահ
թարթարը քիմ պիլմէզ: Պու խուսուստա
միլլէթլէրին թարիխին օգուլմագ քեաֆի տիր:
Պիր տարը ախրէթ, պիր հայաթը ուխրէվիլ-
վար օլտուղը հագգընտաքի պու գանաաթը
ումուլիլէյէն նէ՞ մանա վէրիլէպիլիր: Պու
քհնրիպէ էսէրի տէնիլէմէզ, չիւնքի պիթ-
թէճրիպէ կէօրիւլարը քի էօլիւմլէ հէր նէվի
հայաթ սէօնէր կիպի կէօրիւլիւլար վէ էօլիւ-
լէր տէ կէլիպ օ պիր տիւնեանըն վար օլ-
տուղուշա ինսանլարը ինանտըրմայօրլար:

Պու գանաաթ՝ բասիւսալար վէ եախօտ
աւսալըն ցուճուզըն պիր իճատը տա տէ-
նիլէմէզ, չիւնքի գատիմտէ ճէգալարա մահ-
քիւմ կիպի կէօսթէրիլէնլէր, Սիզիֆ, Թան-
թալ կիպի հիւքիւմտարլար տրըլար:

Պիր հըզպը մեզհեպիլին թալիմաթը տըր
տա տէնիլէմէզ, չիւնքի հայաթը ուխրէվի-
լէյէն օլան իթիգատ պիլ ճիւմլէ մէզհէպլէրին
էսասընը թէշքիլ իթմէքտէ տիր:

Հէվայի ցեվսանիլէնին մահուլը իյճատը
տա գանն օլուշամագ, չիւնքի ախրէթ տէ-
նիլէն հայաթ, հէվայի նէվսանիլէնին միւ-
ճագաթը տրը:

Ճհալէքի տէ համ օլուշամագ, չիւնքի
միւլթէմէտտին վէ միւլթէֆէնին գալմլարըն
իթիգատը պու եօլտա իտի, Հաթթա թարի-
լին պիր գանուշը վար տըր քի օնըն հիւք-
միւնճէ պիր գալմլն պէօյիւլիւլիւլ բուհը
պէշէր հագգընտաքի իթիգատըն պէօյիւլք-
լիւլիւլնէ միւլթէնասիպ տիր:

Շու հալտէ պալատէ իրայէ օլուշան պու
իթիգատը ումուլիլէ իքի սէպէպ կէօսթէրի-

լէսիւրի: 1. Ճէնապը Հաղգ կիպի եանըմագ լէ
ալտաթմագտան միւնէզզէն օլան վահիի իպ-
թիսայի: 2. Ազլ ու իզանը ինսանըն, գարչը յօ-
նուլամաղ սէվզի թապիխի: Պու սէվզի թա-
պիի ազլ ու իզան հէր մէքեան լէ հէր զէ-
մանտա ախի էսասիյէյի թանըմագ մէնպու-
րիյէթինտէ տիր: Զիչէրօնըն տէտիյինէ կէօրէ
«Հէր թարսփտա, հէր քէս թարաֆընտան
լէ հէր վազըթ ինանըմըն օլան պիր շէյին
հազիգաթ օլմաը վիւճուպ թահթընտա տըր:»
Պու իզանը ֆըթրինին պիր գայիտէյի քիւլ-
լիյէսի տիր քի, պազը եէնի մատտիուներն
պունա գարչը սէրտ իթտիքլէրի իթիրազլար
հիւքիւմիւլ գալըրլար:

(Մապաի վար)

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ՀՈՒՄ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԱՇԽԱՐՀ.—Աւարիոյ-
Հաւաքարի գահաժառանգ իշխան Ծրանց-Ֆէրաի-
նանտի և կնոջը աշխարհագրորդ սպանման առթիւ
Ամենապատիւ Գերերջանիկ Հրգեւոր Տէրը, Պօղոս
Պետրոս ԺԳ. Թէրզեան Կ. Պատրիարք Տանն Կիլիկիոյ
հետեւեալ հեռագիրը ուղղեց Աւարի-Հաւաքարի
աղեւոր վեհապետին:

Բերա, 30 Յունիս 1914

Ն. Առաքելական Վեհափառութիւն
Կայսր-Թագաւոր Յրանց Յօգէժ

Վիեննա

Անդարձանելի կորուստներէն խորապէս յուզ-
ուած, անկեղծ ցաւակցութիւններ կը մատուցանէ
Զեր Վեհափառութեան, կ'աղօթէ Աստուծոյ Զեր
թանկագին օրերուն պահպանութեան համար, եւ
կայսերական գերդաստանին երջանկութիւն կը
մաղթէ:

Պատրիարք Թերզեան

—Ն Գերերջանիկութիւնը Յուլիս 1ին, Գերյ, Յով-
հանէս Կ. Վ. Թումայեանի ընկերակցութեամբ Եւ-
նի-Գիւղ աւսարիական դեսպանատունը դնաց և Բալ-
լայիչինի դեսպանին յայտնեց իր և իր հասարակու-
թեան ցաւակցութիւնները:

* Յունիս 30ին, Պոսէն մեկնեցաւ Գեր, Մելքոն
Վ. Թաղպաղեան, Պաթուսի ճամբով Սպահան ա-
ւաքելութեան երթուլու համար:

* Յունիս 27ին Պոսէն հասաւ Գեր, Մեսրոբ Վ.
Քէշիշեան, Զմումեան Մարտնաթեան նորընտիր
Փոխան—Մեծաւորը, և Յունիս 1ին մեկնեցաւ իր
պաշտօնավայրը:

* Յունիս 1ին արեւելեան ճեպընթացով Պոսէն
դէպի Լուրտ մեկնեցաւ Արհիպատիւ Անտոն եպիս-
կոպոս Պահապանեան վիճակաւոր Կեսարիոյ:

* Արհիպատիւ Պետրոս Եպիսկոպոս Գրիգորեան
Յունիս 6ին Հառմէն դէպի Լուրտ կը մեկնի, Ս. Հա-
ղորդութեան Համաժողովին մէջ Ամենապատիւ Հո-
գեւոր Տիրոջ ներկայացուցչի պաշտօնով:

* Յունիս 28ին Նոր—Գիւղի Ս. Յ. Կարապետ
եկեղեցւոյն մէջ տեղի ունեցաւ Ս. Յ. Կարապետին
տօնախմբութեան հանգէտը, որ Յունիս 24ին փոխա-
դրուած էր նոյն կիրակի օրը:

Նոյն եկեղեցւոյ Մեծ. Ժողովրդապետ Գեր, Պօղոս
Վ. Մկրտիչեան ձայնաւոր պատարագ մատուցեց եկեղեց-
ւոյն բարերարներուն, Թընկերեան Յովհաննէս պէյի և
Գուլումճեան Պետրոս Էֆ.ի հոգւոյն համար, որոնց-
մէ առաջինը շինել ստեղծ է եկեղեցին իսկ երկրորդը՝
գետինը ընծայած է: Երգեցողութիւնները կատարե-
ցին Մէհտեբեան Էֆ.ի կողմէ մարզուած Ծանարա-
քի կղերանոցին աշակերտները: Պատարագէն յետոյ
Թընկերեան և Գուլումճեան ընտանեաց տեղափոխեց
ընդունելութեան սրահին մէջ իրենց գահութիւնը
յայտնեցին արտողութեանը չքեղութեան համար:

Անոր անհաւատ հօրեղբորորդին, որ դեռ 19 տա-
րեկան ըլլալով՝ Ժէհպի մաքրատան գիւնտապետ է,
պախարակեց անոր ընթացքը: Վերջերս այս անհա-
ւատին կոկորդին վրայ ուռեցք մը եղաւ, որով անոր
ամբողջ գերդաստանը մեծ մատտանջութեան մատ-
նուեցաւ: Նորագործը անմիջապէս խորհուրդ տուաւ
որ Աստուծոյ և Սուրբ Կուսին զիմէ: Երեսուսորդ
անհաւատը այս խորհուրդին հետեւեցաւ: Յաջորդ օրը
ուռեցքը ամբողջովին անհետ եղած էր, և թաթարը
դարձի գալով կը սկսէր քրիստոնէական վարդապե-
տութիւն սորվիլ և մկրտութեան պատրաստուիլ:

Առաւօտեան և երեկոյեան ժամերգութեան առանձին, ինչպէս նաև ձայնաւոր պատարագին ժամանակ, եկեղեցին լի էր խուռն բազմութեամբ: Իրիկունը իմաստալից քարոզ մը խօսեցաւ Գերապատիւ Յակոբ Վ. Մարգարեան հոգաբարձու Ս. Փրկիչ Մայր եկեղեցւոյ: Ապա Սուրբ Հաղորդութեան օրհնութիւնը տուաւ Գեր. Ռաֆայէլ Վ. Էքմէքճեան. Մեծ-Ժողովրդապետ Ս. Փրկիչ մայր եկեղեցւոյ:

✠ Յունիս 28ին, Ս Աստուածածին տաճարինս եկեղեցւոյն մէջ երեկոյեան ժամերգութեան յետոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի վառ զեղեցիկ ներքող մը խօսեցաւ Գեր. Յովսէփ Վ. Մարութեան, Փոխան-Ժողովրդապետ Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ: Ապա թափօրի հանուեցաւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի մասունքը և յետոյ Ս. Հաղորդութեան օրհնութիւն տրուեցաւ: Հանդիսագիրն էր Արհիպատիւ Անտոն եպիսկոպոս Պաշտպանեան, ներկայ էին Արհի. Արհի. Յովսէփ Արքեպիսկոպոս Ռաբոտեան Կ. Պ. Փոխանորդը և Մատթէոս Եպիսկոպոս Սիպեան և բազմաթիւ քահանայներ:

✠ Հետեւեալը կ'ընդունինք ի հրատարակութիւն:

Գեր. Տէր,

Կը ծանուցանեմ մեր Յարգոյ Հասարակութեան որ երկու օր առաջ տեղի ունեցած ընտրութեանց համար առանց խորհրդածութեան տուած քուէթուղթս իբր չեղեալ կը նկատեմ, և այս՝ կատարեալ հաւանութեամբս և բացօթեակ որոշմամբս:

ՄԵՍՐՈՊ ՎՐԻ. ՌԻՂՈՒՐԵԱՆ

Բերա, 30 Յունիս 1914

✠ Մեր Մարգարանու թղթակցէն կ'ընդունինք հետեւեալը.

Մայիս 27ին Արհի. Յովհ. Եպ. Նազլեան ճամբայ ելած է Սամսունէն, հինգ օր Հովիւս մնալէ վերջ՝ կը ժամանէ Մարգուան Գեր. Գրիգոր Վ. Հատիկեանի հետ, հոն Պենտէկոստէի սօնը կատարելու համար: Անոր գալուստեան առեւտիւր անգամ մըն ալ կը խանդավառէ Մարգուանու բարի ժողովուրդը: Երկրորդ օրը բարի գալուստեան երեկոյթ մը տրուեցաւ Աղքատախնամ եղբայրութեան երիտասարդաց կողմանէ, իրենց նուագի և երգի խումբերը մասնաւոր կտորներ պատրաստած էին Վալկերի և Վէրտի գլուխ-գործոցներէն: Եւ այս առթիւ շարադրուած ըլլալով բազմաձայն երգ մը ի պատիւ Արհի. վիճակաւորին՝ նուագեցին զայն ամենայն յաջողութեամբ: Դաշնակին կ'ընկերանային ջուլթակներու և սրինգներու խումբերը: Երգի և նուագներու խումբերը կը կառաւարէր նոյն եղբայրութեան նախագահ Գեր. Յովսէփ Վ. Յոզունի, որ անոնց յաջող կազմակերպութիւն մը տուած է: Տիրաւորն էֆ. Երէցեան կարգաց բարի գալուստեան ճառ մը, որուն մէջ ամենց կողմէ չարաչար կերպով անստեղծած ինչ ինչ հիմնական սկզբունքներ կը դաւանուէին: Ապա ողջերթի մաղթանքները կ'ուղղէր, անխորհրդով մօտակայ ճամբորդ ու-

թեան դէպի Լուրա և Հառլմ: և կը խնդրէր որ ժողովրդեան ուխտերն ալ մատուցանէ յոտս անուրա յղադեալ Մօր և Ս. Բահանայապետին, որուն ջերմ յարուսով պարաւանգուած է և պիտի ըլլայ Մարգուանու ժողովուրդը:

Ջանապան գրաբար և աշխարհաբար ուսումաւոր ուղերձներ կարգացուեցան և միջանկեալ ընտիր կտորներու երաժշտական քաղցրութիւնը՝ խիստ գոհ տպաւորութիւն թողուց հանդիսականներուն վրայ: Բոյոր կաթողիկէ հասարակութիւնը ներկայ էր նոյն երեկոյ:

— Հոգեգալուստեան օրը՝ Առաջին Հաղորդութեան հանդէսը տեղի ունեցաւ, հանդիսաւոր պատարագի երգեցողութիւնը Մարգուանու յատուկ կանոնաւորութեամբ կատարուեցաւ. երգիչ խումբին կը մասնացէր ըստ սովորութեան Աղքատախնամի նուագաւորներու խումբը: Բարոզեց Արհի. Յովհ. եպիսկոպոս Նազլեան, խորին աստուածաբանական բացատրութիւնները ա՛յնպէս դիւրամատչելի ըրաւ առանձին որ նոր հաղորդուելիք մանուկներէն սկսեալ մինչև ամենազարգացեալները գինոյցան շնորհաց սքանչելիքներուն քաղցրութեամբ: Նոյն օրը կը հաղորդուէին 127 հոգի— Կէս օրէն վերջը շատ սրտաշարժ եղաւ մանուկներու հրաժարման հանդէսը, որոնք հանդիսապէս առաջին հաղորդութիւնը ընդունելէ վերջ՝ կը հրաժարէին սատանայէն և անոր խարէութիւններէն, և կը խոստանային յարիւ միշտ Յիսուսի Բրիտոսոսի կրկին անգամ քարոզեց Արհի. վիճակաւորը բացատրելով հաւատքի գաղտնիքը, թէ ի՞նչպէս մանուկներու տեղամ դիւրամատչելի կ'ընէ ամենափոքր խորհուրդները:

— Յունիս 6ին կատարուեցաւ Աղքատախնամ եղբայրութեան նոր վարչութեան ընտրութիւնը: Տարեկան գործունէութենէ մը վերջը, ըստ օրինի դադարելով հին վարչութեան անգամները, նորեր ընտրուեցան, այս առթիւ ընդհանուր տեղեկագիրը կորդաց քարտուղարը, շատ գոհացուցիչ գործունէութիւն մը ունեցած էին տարուան մը շրջանին մէջ. ո և է պարտք մը չունենալէ զատ, 200 ոսկեղ մօտ դրամագլուխ մը կը մնար տրամագրելի, որուն տոկոսը տարուէ տարի աղքատաց կը բաշխուի:

— Յաջորդ օրը տեղի ունեցաւ Տիկնանց Ամենասուրբ հաղորդութեան միութեան վարչութեան ընտրութիւնը: Ասոնք ևս տարեկան շրջանը յրացուցած և գոհացուցիչ գործունէութիւն մը ցոյց տուած էին. այս տիկնանց միութիւնը, մասնաճիւղ մըն է աշխարհահաշակ ա՛յն միութեան որ հաստատուած է առաջին անգամ ի Պրիւքսէլ և այժմ՝ կեդրոնն է ի Հառլմ, Բօսթա Բիւյէ դուրս Մարմնոյ և Արեան եկեղեցւոյն մէջ: Այս միութեան նպատակն է աղքատ եկեղեցեաց օգնել, ճերմակեղէններ, սպառնալի, պատարագի գործածուելիք աւարկաններ հոգալ ի Մարգուան երկու տարի առաջ հաստատած է այս

միութենէն Արհի. Յովհ. Եպիս. Նազրեան, և շատ օգտակար եղած է: Ամբողջ եկեղեցւոյ սպասները լուալ, արդկել, նշայել, կարկտել, նորոգել և անգործածելիներու տեղ մասնաւոր նախարարութեամբ նոր պատրաստել, տհա մասնք են իրենց գործքերը: Ամէն ամսու առաջին հինգշաբթին ընդհանուր ժողով ունին և նոյն երեկոյ Ամենասուրբ Հաղորդութենէն ի բազմոցի դրուելով, մասնաւոր հսկում կը կատարուի, և բոլոր անդամները այդ հսկման ներկայ գտնուելով գտնէ ժամ մը Ամենասուրբ Հաղորդութեան այցելութիւն պիտի ընեն, որ պայման է նոյն միութեան շնորհուած ներողութիւնները շահելու:

* Ամեն. Տէրը, բնութենէն Աւստրիական հոգեւորական Պաշտօնական Ամսիկն եղբարական մահուան անթիւ տուած հետազոտին հետեւեալ պատասխանը:

Վիեննա Շեռնարխն 1 Յուլիս 1914

Ն. Կայսերական եւ թագաւորական Առաքելական Վեհափառութիւնը բոլոր սրտանց շնորհակալ կ'ըլլայ Ձեր Ամենապատուութեան իրեն յայտնած անկեղծ ցաւակցութիւններնուդ համար:

Ն. Վեհափառութեան հրամանաւ ՊԱՐՈՆ ՏՐ ՇԻՒՍԸԼ

ՆԻՐՔԻՆ ԵՒ ՄԻՋՈՋԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾԵՐ. — Հաւաքարհայտն սուգ անթեց Աւստրիոյ—Հունգարիոյ Պաշտօնական Ամսիկն խժոժական սպանումը որ տեղի ունեցաւ Սերայէվոյի մէջ Յունիս 28ին հետեւեալ պարագաներուն մէջ:

Արհի. Եպ. Պարոն—Պերոնիանտ և կինը երբ օթոմոպիլով քաղաքապետարան կ'երթային, ուր տեղական իշխանութեանց կողմէ ի պատիւ իրենց ընդունուելութիւններ պիտի կատարուէին, պոմպա մը նետուեցաւ օթոմոպիլին դէմ: Պոմպան ինկաւ արհի. դուքսին թեւին վրայ, սակայն արհի. դուքսը շարժումով մը զայն ետ մղեց, Պոմպան պաթեզաւ արհի. դուքսին օթոմոպիլը անցնելէն ետքը: Անոր հետեւող ուրիշ օթոմոպիլի մը մէջ գտնուած երկու հոգի պայթումէն վերաւորուեցան և ժողովուրդէն ալ վեց հոգի ծանրապէս վերաւորուեցան: Ոճրին հեղինակը՝ Թրէպինէցի գրաւոր մը՝ կապրինովիչ ձեռնակալուեցաւ: Քաղաքապետարանին մէջ տեղի ունեցած հան-

դիսական ընդունելութենէն ետքը արհի. դուքսն ու կինը իրենց պաշտօնը շարունակեցին քաղաքին մէջ: Այդ պահուն էր որ երկրորդ ոճիրը անոնց դէմ գործուեցաւ Պրատենիկ ըզվովէրով մը: Արհի. դուքսը երեսէն վերաւորուեցաւ և Արհի. դուքսին ալ փորէն: Իսկոյն կառավարական պաշտօնատունը տարուեցան, ուր քիչ ետքը մեռան: Երկրորդ ոճրին հեղինակն ալ ձեռնակալուեցաւ: Լիսէի Բ. դասարանի ուսանող է՝ Բրինսիք անունով՝ Կրահովցի ժողովուրդէ քիչ մնաց որ չզկտէր երկու ոճրին հեղինակները:

— Այս երկու ոճիրներուն հեղինակներն ալ Պաշտօնային Սերպեր են: ուստի ամբողջ Աւստրիոյ—Հունգարիոյ մէջ բուռն վայրոյթ մը գրգռուեցաւ Սերպերուն դէմ: Մօսթարի մէջ ամբարը ջարդեց 200ի չափ Սերպեր, հրդեհեց Սերպերու թաղը: Սերայէվոյի մէջ Սերպերու պատկանող 200ի չափ տուններ խառնութեան քարուքանդ եղան խցուած և իսկամ ցուցարարներու կողմէ:

— Բոլոր վեհապետները իրենց ցաւակցութիւնները յայտնեցին Պարոն Շեռնի Կայսր թագաւորին և մասնակցեցան անոր սուգին:

— Մեծ հանդէսներով հանդուցեալներուն մարմինները փոխադրուեցան Վիեննա, ուր Յունիս 1ին տեղի ունեցաւ թաղման արարողութիւնը որուն ներկայ եղան նաև նոցին Վեհափառութիւնք Վիլհէլմ կայսրը և Սպանիոյ, Պելճիոյ, Պափիերայի և Սաքսոնիոյ թագաւորները և Արթըր Բոնիօթի դուքսը:

— Ամբողջ աւստրիական մամուլը դրուատալից տողերով ի վեր կը հանէ հանդուցեալ Պաշտօնականին արժանիքները, իր կրօնական և քաղաքական բարձր առաքինութիւնները:

— Հանդուցեալը ամէն կերպով արժանաւոր յարգ կը նկատուէր իր ալեւոր և իմաստուն հօրեղբոր, որուն աւանդութիւնները պիտի շարունակէր և Աւստրիոյ—Հունգարիոյ թագին մեծ փայլ պիտի տար:

* Թուրքիւ հիւն յարաբերութիւնները լաւ կերպարանք մը առնելու սկսան շնորհիւ թուրքական պէյի ձեռք առած աղղու միջոցներուն:

* Ալպանիոյ խռովութիւնները կը շարունակուին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դէպքեր եւ սկզբունքներ	417
Քանանայար պէյլէիք	421
Հին վաւերաբուրքեր	424
Եօթնակ Բիսսոնէի	426
Յիսուսեանց վերահաստատութեան առաջին ճարտարանակը	427
Գաթիի Մեղնէյի էսալարը	428
Տեղեկագրական	430

ԱՐՏՈՒՍՏԷՐ

ՅՈՎՀ. Ծ. Վ. ԿԵՏԻԿԵԱՆ

ՏՆՈՐԸՆ-ԽՄԱՒԱԳՐԱԳԵՏ

ԳԵՈՐԳ Ծ. Վ. ԹԵՐԶԻՊՈՒՆԵԱՆ

Տպարան Կ. Արժագանց Երաբարեբի, Բերա, Պայրաժ փողոց 5 Գ Պայիք

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ .— Թուրքիոյ համար տա-
րեկան՝ 40 դհկ. արծ. վեցամսեայ՝ 20 .— մէկ թիւ՝ 1 դհկ. .— Արսասան-
ման տար. Ծր. 10. վեցամս. 5 .— Վճարումնք կանխիկ են :

ՀԱՍՑԷ .— Կարողիկէ Արձագանգ, Բերա, 5. Պայրամ փողոց 5, 4 .

Պոյիս:

GATOGHIGUÉ ARTZAKANK

Péra, 5 Rue Baïram 5

Constantinople

ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆ .— 1.— Արձագանգ կը հրատարակուի
Շաբաթ օրերը: 2.— Խմբագրութիւնս պարտաւորեալ չէ ան-
պատճառ կամ նոյնութեամբ հրատարակել իրեն զրկուած ու է
յօդուած: 3.— Կեղծանունով զրկուած յօդուածներու հեղինակը
կը պարտի իր իսկական անունը ծանուցանել Խմբագրապետին:
4.— Ձեռագիրները ետ չեն դարձուիր: Յօդուածներու 5.—
ձեռագիրները պէտք է գրուած ըլլան թուղթին մէկ կողմը մի-
այն: 6.— Ծանուցմանց համար մասնաւոր պայմանագրութիւնք
կը կատարուին: 7.— Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է
անհրաժեշտ երկու դահեկանի նամակադրոշմ ի միասին զրկել:

Տարր. Սկզբունք Գրիստ. Վարդապետութեան. գին 2 դհկն.:

Տէր Կոմիտաս Քահանային վարքը. գին 5 դհկն.:

ՏՊԱՐԱՆ Կարողիկէ Արձագանգի Բերա, 5 Պայրամ փ. 5: Տպարանս ըստմանաց-
նի ճոխ և ի վիճակի է որ և իցէ տպագրական գործոց համար կը տպուին ամեն տե-
սակ ծանուցմունք, գիրքեր, տետրեր, հրաւիրագիրներ, քարտեր, քարդ-ատրէաներ,
մահազդներ, եւն. եւն.: Գրիները անմրցելի կերպով տժան են Գեղեցկագիտական ճա-
շակի և տպագրական մաքրութեան կողմէ յաճախորդները անտարակոյտ գոհ պիտի
նշան:

WIENER BANK-VEREIN

FONDÉ EN 1869

Capital entièrement versé 150.000.000 de couronnes

Réserves: 49.000.000

SIÈGE CENTRAL:

Vienne I. Schottenring

SUCCURSALES:

EN AUTRICHE-HONGRIE: Agram, Aussig, Bielitz-Biala, Bozen, Bruenn, Budapest, Budweis, Czernowitz, Drohobycz, Friedek-Mistek, Graz, Innsbruck, Jaegerndorf, Karlsbad, Klagenfurt, Krakau, Lemberg, Marienbad, Meran, Oest, Nowosielitza, Pardubitz, Pilsen, Prag, Prosnitz, Przemyśl, Salsburg, St. Poelten, Stanislau, Turnopol, Tarnow, Teplitz, Teschen, Villach, Wr. Neustadt, Zwittau.

EN TURQUIE:

Constantinople et Smyrne.

SUCCURSALE DE CONSTANTINOPLE

Siège à Galata, Place du Pont de Karakouy

Agences à Stamboul, Péra et Scatari.

Le Wiener Bank-Werein fait toutes opérations de Banque et notamment :

Avances en Compte-Courant contre dépôt des titres, effets de commerce ou marchandises;

Escompte d'effets de commerce;

Achat et vente de change sur l'Etranger;

Emission de lettres de crédit et ouverture d'accréditifs simples et documentaires;

Paiements télégraphiques en Turquie et à l'Etranger;

Encaissement d'effets, de coupons, d'obligations amorties ou favorisées aux tirages;

Exécution d'ordres de Bourse sur place et à l'Etranger;

Ouverture de Comptes-Chèques et de comptes-dépôts à intérêt;

Garde de titres, marchandises etc.

Achat de vente de monnaies diverses, matières précieuses, monnaies d'ornements;

Caisse d'Epargne à 3. $\frac{1}{2}$ % d'intérêt.

Location de coffre-fort (à Galata et à Stamboul).

UN BUREAU DE VOYAGE (Représentant des Chemins de fer de l'Etat Autrichien) est attaché à l'Agence de Péra et délivre des billets pour tout l'Univers. Les voyageurs y trouveront toutes facilités possibles et tous renseignements désirés.